

Az aprófalvak fejlődési jellemzői Magyarországon az ezredforduló után Development characteristics of small villages in Hungary after the turn of the millennium

KURUCZ L.¹

Debreceni Egyetem, Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, PhD hallgató,
kuruczlajos1@freemail.hu

A cikk beérkezett: 2021. 05. 24-én, javítva: 2022. 02. 23-án, elfogadva: 2022. 04. 11-án.
The article was received: 24. 05. 2021, revised: 23. 02. 2022, accepted: 11. 04. 2022.

Absztrakt.

A kutatás során a hazai aprófalvak néhány jellemző vonását ismertetem. A szakirodalmi áttekintés alapján már hazánkban is mintegy fél évszázada vizsgálat tárgya a különböző lakosság számú települések összehasonlító elemzése. Az 1970-es évektől kezdve születtek jogszabályok a területi különbségek mérséklésére. Az állami szándék ellenére azonban tovább növekedtek az egyes térségek és településcsoportok közötti differenciák. Ez megmutatkozik abban is, hogy a jelenleg hatályos fejlesztéspolitikai jogszabály – a 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet – alapján is a kistelepülések az átlagnál nagyobb eséllyel találhatók hátrányos helyzetű járásokban. Vizsgálatom célja, hogy statisztikai adatok elemzésével, valamint egy saját kérdőíves felmérés eredményének ismertetésével – néhány aspektusból – felvázoljam a félezer fő alatti lakosság számú községek helyzetét. E községek adják a hazai településállomány több mint harmadát, miközben népességük viszont csak az országos 2,9%-a. Az elemzés során elsősorban a demográfiai folyamatokra, valamint a kommunális infrastruktúra kiépítettségére helyezem a hangsúlyt. Ezen fejlesztések (szennyvízhálózat, vezetékes gázellátás) jelentősen javíthatták a kistelepüléseken lakók életminőségét. Mindezen beruházások ellenére, a munkahelyek hiánya miatt jelentős az elvándorlás, aminek következtében a helyi társadalom elöregedése tovább folytatódik. A települések régiós beágyazottságának jelentőségét mutatja, hogy míg Veszprém, Vas és Zala kistelepüléseinek helyzete viszonylag kedvezőnek mondható, Baranya, Somogy és Borsod-Abaúj-Zemplén aprófalvai szinte minden mutató vonatkozásában hátrányos helyzetűnek tekinthetők.

Kulcsszavak: Vidéki térségek, infrastruktúra, demográfia

Abstract.

The aim of the study is to describe some characteristic features of Hungarian small villages. Based on a literature review, the topic of a comparative analysis of settlements with different populations has been the subject of research in Hungary for about half a century. Laws had been enacted since the 1970s to reduce the spatial differences. However, despite the national's intention, the differences between the individual regions and settlement groups continued to increase. This is also reflected in the fact that under the current development policy legislation – Government Decree 290/2014. (XI. 26.) – small villages have a higher than average chance of being included in disadvantaged districts. The aim of my study is to outline the situation of municipalities with a population of less than half a thousand people by analyzing statistical data and presenting the results of my own questionnaire

¹ ORCID azonosító 0000-0003-0277-4360

survey. These municipalities make up more than a third of the Hungarian settlements population, while their population just only 2.2% of the national population. In the course of the analysis, I focus primarily on demographic processes and the development of communal infrastructure. These developments (sewage network, pipeline gas supply) could highly improve the quality of life of the inhabitants of small settlements. Despite all these investments, emigration is significant due to the lack of jobs, as a result of which the aging of local society continues. The importance of the regional embeddedness of the settlements is shown by the fact that while the situation of the small settlements of Veszprém, Vas and Zala county can be said to be relatively favorable, the small villages of Baranya, Somogy and Borsod-Abaúj-Zemplén can be considered disadvantaged in almost all indicators.

Keywords: Rural areas, Infrastructure, Demography

JEL Kód: J10, O18, R58

Bevezetés, téma felvetés

Elemzésemben a hazai kistelepülések ezredforduló utáni fejlődési képét vázoló fel, különös hangsúllyal a demográfiai és az infrastrukturális viszonyok ismertetésére. Elemzésemben az 500 fő alatti aprófalvak helyzetét vizsgálom a KSH adatai és egy széleskörű saját felmérés eredményei alapján. Tanulmányomban a hivatalos statisztikai adatok továbbelemzésével és a polgármesterek körében végzett felméréssel világítok rá a településcsoport relatív elmaradottságára.

Szakirodalmi áttekintés alapján már az eddigiek során is számos publikáció született, mely az egyes térségek közötti területi különbségeket mutatja be, de úgy vélem egy kiválasztott településcsoport helyzetének többoldalú bemutatása hozzájárulhat a leszakadó térségek helyzetének pontosabb megismeréséhez.

1. Szakirodalmi áttekintés

Szakirodalmi áttekintésemben először a kistelepülések körét definiálom, majd a későbbiekben a területi egyenlőtlenségek hazai vizsgálatának történetét vázoló fel.

A vizsgálat alapját képező félezer főt meg nem haladó lakosság számú helységek településföldrajzi besorolás szerint az aprófalvak csoportját alkotják (esetenként ezen belül megkülönböztetve a 200 fő alatti törpefalvakat). Általában nem rendelkeznek központi funkciókkal, intézményhálózatuk fejletlen, kommunális és infrastrukturális ellátottságuk színvonala elmarad a nagyobb településektől (Kovács, 2015; Kőszegfalvi – Tóth, 2002; Térport, 2021).

Magyarországon az 1970-es években kezdődött az egyes térségek területfejlesztési irányzatú átfogó tudományos vizsgálata a Központi Statisztikai Hivatalban az Országos Tervhivatal közreműködésével. A vizsgálatokat elindító jogszabályok között kiemelkedő jelentőségű az 1971-ben kormányhatározat (1007/1971 III. 16.) formájában elfogadott Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció (OTK). Elindult a kutatómunka, hogy az adatokkal alátámasztott döntések révén megvalósulhasson: „a lakosság életkörülményeiben, infrastrukturális ellátásában meglévő területi különbségek, a különböző szintű települések, illetve településkategóriák népessége életkörülményei differenciáltságának mérséklése, az ellátás szintjeinek közelítése (KSH, 1977 p.7).”

A számítások alátámasztották, hogy felerősödtek a gazdasági térszerkezetben, a településhálózatban már korábban is meglévő aránytalanságok. Különösen élesen jelentkezett a funkcionális elszegényedés a központi szerepkör nélküli, kisebb lélekszámú községekben, amelyeknek „az intézményrendszere igen hiányos, infrastrukturális fejlesztésük gazdaságtalan (bizonyos nagyságrend alatt nem is lehetséges) (KSH, 1980 p.10).”

Az állami célkitűzések nem vezettek eredményre, a törpefalvak elmaradása fokozódott: „A kisebb községek – mindenekelőtt a több mint másfél ezer aprófalva – népességének alapellátási színvonala viszont ... egyre messzebb kerül a nagyobb településektől (KSH, 1981 p.5, 7)”,

A kistelepülések vizsgálatai során arra a következtetésre jutottak, hogy az alapfokú ellátást biztosító intézmények gazdaságos működtetéséhez minimálisan 2,0-(2,5) -3,0 ezres lakosság szám szükséges (KSH, 2000; Pirisi, 2009).

Köszegfalvi elemzésében a kisközségek kedvezőtlen helyzetét taglalja, kitérve nem csak a társadalmi-gazdasági helyzetre, hanem a természeti adottságokra is. Vizsgálatai alapján az apró és törpefalvak hátrányos helyzetét részben a kedvezőtlen termőhelyi és talajadottságokkal indokolja (Köszegfalvi, 2014).

Bakos és szerzőtársai tanulmányukban a települések népességalakulásához kapcsolódóan a területszerkezeti változásokat ismertetik, bemutatva, hogy a településszétválások a kistelepülések számát gyarapították elsősorban (Bakos et al., 2011).

A Farkas–Kovács szerzőpáros cikkében a vidéki térségek munkaerőpiaci helyzetét elemzi, kiemelve az alacsony lakosság számú falvak kedvezőtlen adottságait a képzett (ideértve a szakmunkás és a diplomás) munkaerő megtartásában (Farkas – Kovács, 2018).

Czakó és szerzőtársai a vonalas műszaki infrastruktúra kiépítésének, működtetésének mérethatékonyágát vizsgálták. Számításaik alapján a nagy befektetést igénylő hálózatfejlesztéseknél (mint például vízszolgáltatás, szennyvízelvezetés) ötezer főnél húzható meg az optimális településméret (Czakó et al., 2013).

2. Anyag és módszer

A kutatás során primer és szekunder eljárások egyaránt alkalmazásra kerültek. A szakirodalmi áttekintés keretében ismertetésre került a hazai területi kutatások néhány releváns mérföldköve, vizsgálati iránya. Ezt követően a Központi Statisztikai Hivatal Tájékoztatási adatbázisának Településszisztematikai Adatbázisrendszere (T-STAR), valamint az aktuális jogszabályi háttér alapján összevetésre került az aprófalvak elhelyezkedése hazánk fejlettségi térképével. Ezt követően (T-STAR adatokból számítva) a törpefalvak demográfiai képe, valamint ezen helységcsoport lakáshelyzetének és infrastrukturális ellátottsága kerül felvázolásra.

A dolgozat következő egysége pedig egy saját adatgyűjtés kistelepülésekre vonatkozó eredményeit ismerteti. A kérdőívet a <https://online-kerdoiv.com/> oldalra előfizetve készítettem, és azon keresztül küldtem ki az érintetteknek.

Az elsődlegesen felhasznált címlista forrása a Belügyminisztérium Önkormányzati Helyettes Államtitkársága Önkormányzati Tudástár – Önkormányzati Címtár című adatbázisa volt, melynek kiegészítésében és pontosításában az egyes települési honlapok és a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság [kozadat.hu](http://kozadatkereso.kozadatkereso.hu) – Közadatkereső oldala nyújtottak segítséget.

Kérdőíves vizsgálatom során kikértem a polgármesterek – mint a helyi önkormányzatok választott vezetői – véleményét saját településükről, és ezáltal megismerve a vidéki Magyarország, és ezen belül az aprófalvak helyzetét, az ottani lakosok életminőségét, legfontosabb problémáit.

A 3155 magyarországi település 99,4%-a képezte a vizsgált alapsokaságot, mindössze a főváros (ill. annak kerületei) valamint a megyeszékhelyek nem voltak bevonva a felmérésbe.

Összesen 442 kérdőívet kaptam vissza, ami a 3136 elemes sokaság 14,1%-át jelenti. Az ötszáz fő alatti települések vezetői hasonló arányban válaszoltak, tőlük 163 kérdőív érkezett, ami 14,2%-os válaszadási arányt jelent (1. táblázat).

1. táblázat: Az aprófalvakból érkező kérdőívkitöltések áttekintése

Table 1: Overview of questionnaire survey from small villages

Területi egység	Települések tényleges száma (db)	Beérkezett kitöltés (db)	Válaszási arány (%)
Veszprém megye	109	10	9,2
Vas megye	137	22	16,1
Zala megye	165	16	9,7
Baranya megye	211	37	17,5
Somogy megye	127	22	17,3
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	155	19	12,3
Többi megye	240	37	15,4
Magyarország	1144	163	14,2

Forrás: Saját szerkesztés KSH T-STAR és a kérdőíves felmérés alapján

3. Eredmények

3. 1. Az aprófalvak térbeli képe

A legfrissebb területi adatok alapján hazánk 1144 aprófalván (500 főnél kisebb népességű településén) 286 ezer fő él (2. táblázat).

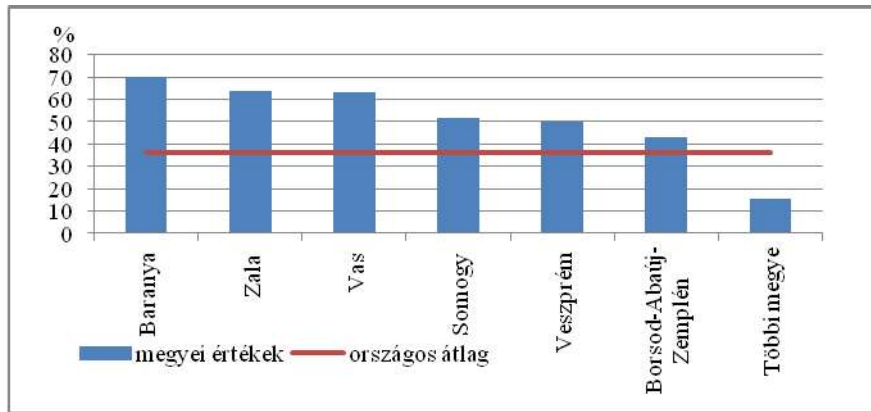
2. táblázat: Az aprófalvak száma, népessége megyénként, 2019. december 31.
Table 2: The number and population of small villages by counties, end of 2019.

Területi egység	Települések			
	száma (db)	népességszáma összesen (fő)	átlagos népessége (fő)	részeseződésük a területből (%)
Pest megye	6	1884	314	1,4
Fejér megye	3	831	277	0,5
Komárom-Esztergom megye	7	2500	357	4,3
Veszprém megye	109	28938	265	28,0
Győr-Moson-Sopron megye	58	16560	286	14,0
Vas megye	137	34988	255	43,3
Zala megye	165	33807	205	41,2
Baranya megye	211	46422	220	51,4
Somogy megye	127	34045	268	31,2
Tolna megye	33	9038	274	14,3
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	155	36207	234	27,0
Heves megye	16	5155	322	7,0
Nógrád megye	39	11126	285	18,2
Hajdú-Bihar megye	7	2084	298	2,5
Jász-Nagykun-Szolnok megye	5	1565	313	2,9
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	35	10103	289	4,8
Bács-Kiskun megye	11	3741	340	4,0
Békés megye	11	3512	319	5,4
Csongrád megye	9	3843	427	5,5
Magyarország	1144	286349	250	14,9

Forrás: KSH T-STAR alapján saját számítás

Ez az ország népességének mindössze 2,9%-át jelenti, azonban településhálózaton belüli súlya jóval jelentősebb. Számuk folyamatosan emelkedik. 1960-ban még mindössze hatszáz település tartozott ide, majd a településcsoport gyarapodása felgyorsult, és különösen intenzív volt az 1980-as években (KSH, 2000). Az ezredfordulóra számuk meghaladta az ezret. Ezen kistelepülések 13902 km² összesített területükkel az ország 14,9%-t foglalják el. Átlagos népsűrűségük az országos alig egyötöde (2019 év végén 21 fő/km²).

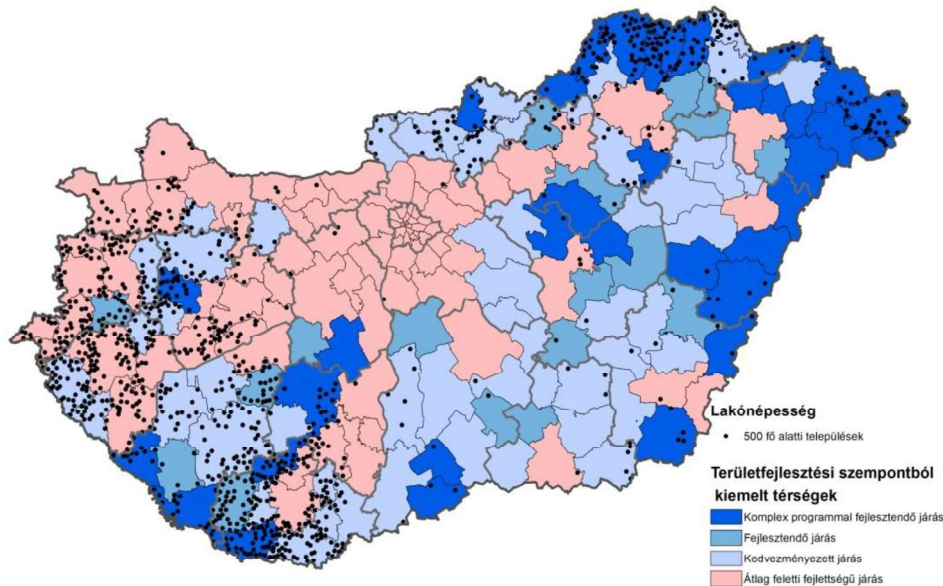
A településcsoport területi eloszlása egyenetlen, nyolctizedük a jellegzetesen aprófalvas településszerkezetű hat megyében található. Baranya, Zala, Borsod-Abaúj-Zemplén, Vas, Somogy és Veszprém megyékben számuk meghaladja a százat, megyei településállományon belüli arányuk pedig felülmúlja az országost (36,3%). Győr-Moson-Sopronban, Tolnában és Nógrádban szintén jelentős (29,8–31,7% közötti) e településkör aránya (1. ábra). Tanulmányomban a továbbiakban ezek helyzetét elemzem részletesebben.

1. ábra: Az aprófalvak aránya a megye településeiből
Figure 1: The proportion from the county of small villages

Forrás: KSH T-STAR alapján saját számítás, szerkesztés

Az 500 fő alatti településeket magukba foglaló járások az átlagosnál nagyobb valószínűséggel kerültek be a területfejlesztési szempontból kiemelt, kedvezményezett térségek közé. A területfejlesztési szempontból kiemelt térségek helységeinek közel négytizede aprófalva (2. ábra, 3. táblázat).

2. ábra: Az aprófalvak térbeli képe és a járások fejlettségének komplex mutató alapján meghatározott értéke
Figure 2: The spatial image of the small villages and the value of the development of the districts determined on the basis of a complex indicator

Forrás: a 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet és KSH T-STAR alapján saját szerkesztés

3. táblázat: Az egyes népességnagyság kategóriákba tartozó helységek aránya a jogszabály szerinti kedvezményezetti besorolás alapján, %, 2019

Table 3: Proportion of the settlements belonging to each population size category based on the legal beneficiary classification, %, 2019

Népesség-nagyság kategóriák	Magyarország	Kedvezményezett járások települései	Fejlesztendő járások települései	Komplex programmal fejlesztendő járások települései
–499	36,5	39,7	39,2	39,7
500–999	21,2	23,1	22,3	23,1
1 000–1 999	19,3	18,2	18,9	19,9
2 000–4 999	15,1	12,4	13,6	12,4
5 000–9 999	4,0	3,7	4,4	3,7

10 000–19 999	2,7	2,1	1,5	1,0
20 000–	1,2	0,8	0,1	0,1

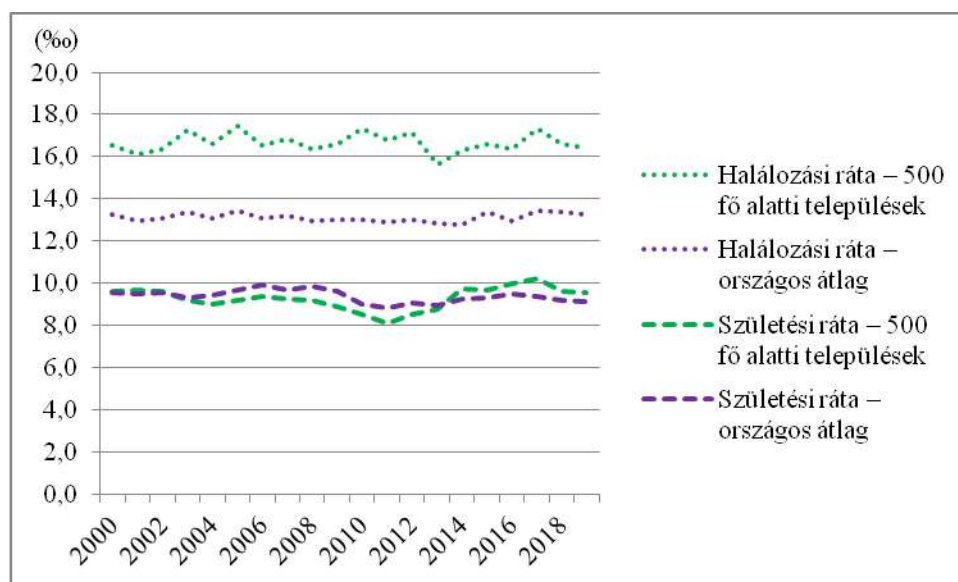
Forrás: a 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet és KSH T-STAR alapján saját számítás, szerkesztés

3.2. Az aprófalvak demográfiai helyzete

A kisebb települések népmozgalmi mutatói jellemzően kedvezőtlenebbek (a községi és) az országos átlagnál (3. ábra). Az alacsonyabb népességű helységek korszerkezete általában kedvezőtlenebb az országosnál. Magas az idős népesség aránya.

A halálozási arányszám (16–17‰) az ezredforduló után stagnált, valamennyi évben 1,2–1,3-szerese az országosnak. A hat legtöbb aprófalval rendelkező megye mutatója rosszabb az összes hazai település, a vidéki települések, valamint megyéjük átlagánál is.

A kistelepülések élveszületési arányszáma (8–10‰) az országoshoz hasonló, azonban a halandóságnál jóval nagyobb területi különbségekkel. Vas, Zala és Veszprém megye kistelepüléseinek születési rátája alacsony, míg a Somogy, de különösen Baranya és Borsod-Abaúj-Zemplén mutatója kiemelkedő. Utóbbi megyében akár 14–15 ezrelékes születési ráták is általánosnak mondhatók, az aprófalvak pedig a legmagasabb termékenységű csoportot jelentik.

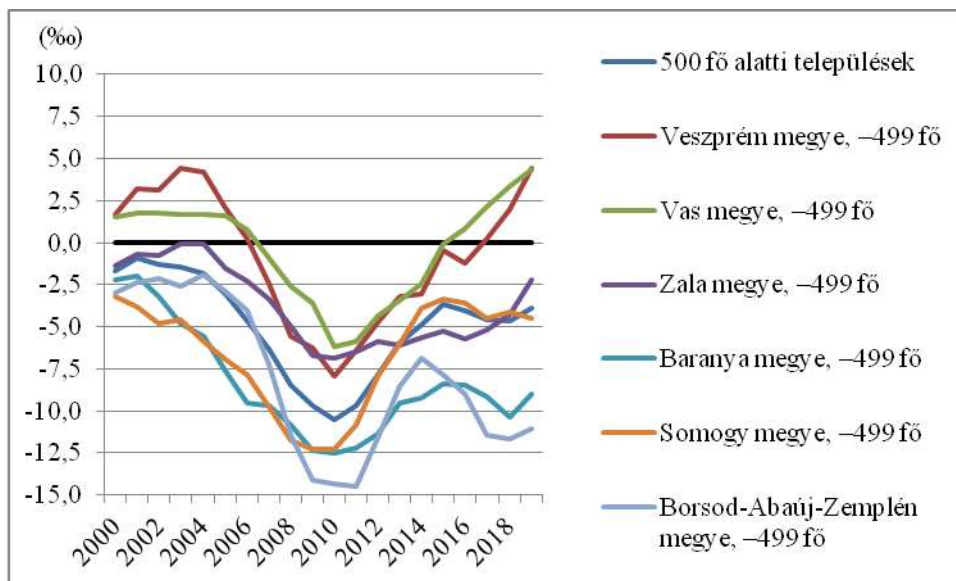

3. ábra: Az aprófalvak természetes népmozgalmi mutatói

Figure 3: The live birth and deaths per thousand inhabitants in small villages

Forrás: KSH T-STAR alapján saját számítás, szerkesztés

A kistelepüléseket évtizedes távlatban súlyos vándorlási veszteség sújtja. Az ezredforduló után a belföldi vándorlási különbözet eredményeként évente ezer lakosonként átlagosan 5 fővel csökkent a településcsoport lakosság száma. A vándorlási különbözet mind a hat legtöbb aprófalval rendelkező megye népességét csökkenteti, leginkább Baranyát és Borsod-Abaúj-Zemplént (melyekben az utóbbi két évtizedben évente 8 ezrelékes csökkenés mutatkozott). Fejér, Pest valamint Győr-Moson-Sopron törpe és aprófalvai viszont rendszerint vándorlási nyereséget könyvelhetnek el (4. ábra).

4. ábra: Az aprófalvak belföldi vándorlási különbözete (az utolsó 5 év átlaga)

Figure 4: The net internal migration of small villages (average of the last 5 years)

Forrás: KSH T-STAR alapján saját számítás, szerkesztés

3.3. Lakáshelyzet, kommunális ellátottság az aprófalvakban

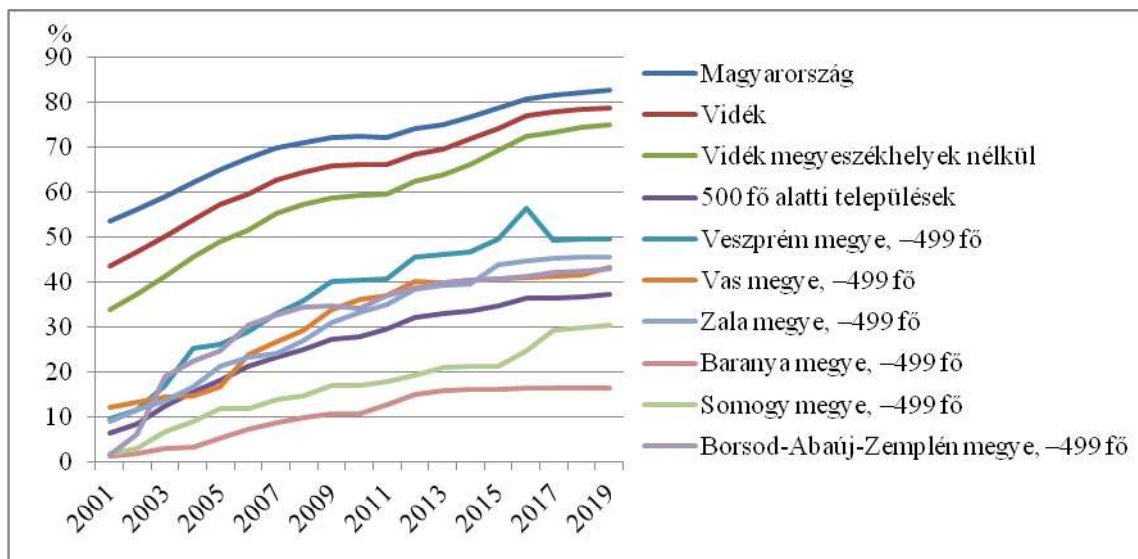
Az aprófalvak lakásállománya már évtizedes távlatban jóval lassabban nő, mint a többi település általában. A lakásépítés alacsony intenzitását jelzi, hogy az ingatlanállomány mindössze 0,1–0,5%-a újult meg az ezredforduló utáni egyes években. A lemaradás az utóbbi évtizedben fokozódott.

A jelentős kistelepülési aránnyal bíró megyék közül mindössze Veszprém az, ahol (igaz ott is csak 3 évben), de a településcsoport építési intenzitása meghaladta az országost. A másik végletet Borsod-Abaúj-Zemplén képviseli, ahol az elmúlt évtizedben jellemzően 10 alatt volt az 500 fő alatti településeken átadott lakások éves száma. A magas aprófalvakkal bíró megyék mellett mindössze Győr-Moson-Sopron az, ahol a településcsoport lakásállománya minden évben új ingatlanokkal bővült.

Az aprófalvakban épített lakások átlagos alapterülete, lényegesen meghaladja az országos és (az annál magasabb) vidéki átlagot. Az átadott lakások átlagos alapterülete az utóbbi 5 év átlaga alapján 125 m². Közüzemi vízvezetékkel a félezer fő alatti községek lakásállományának 90,8%-a rendelkezett 2019. év végén, ami valamelyest elmarad az országostól (94,9%). Az utóbbi két évtizedben a kistelepülések lassú felzárkózása látszik e téren. A nyugat- és közép-dunántúli aprófalvas térségek közüzemi vízvezeték-hálózatának kiépítettsége a magas bázis miatt az utóbbi két évtizedben már alig javult, ezzel szemben a Dél-Dunántúlon és Észak-Magyarországon jelentős előrelépés történt.

Vas, Győr-Moson-Sopron, Veszprém és Komárom-Esztergom megye kistelepüléseiben a közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya felette van a vidéki települések, valamint az összes település átlagának. Vas megyében az 500 főnél alacsonyabb népességű települések lakásainak 98,5%-a rendelkezett hálózati csatlakozással, míg Borsod-Abaúj-Zemplénben mindössze 76,7%. Ez utóbbiban az ezredfordulón 10 ingatlanból még mindössze csak 6 volt rácsatlakozva a közüzemi vízvezeték-hálózatra.

A közcsonatornahálózatba bekapcsolt lakások vonatkozásában igen jelentős elmaradás látszik, az országos 82,6%-kal szemben az aprófalvak 37,2%-os mutatója áll. Minden megyére igaz, hogy a félezer fő alatti községben a lakóingatlanok közcsonatorna-hálózatba való csatlakozási aránya elmarad az országostól, valamint a vidéki települések átlagától. Míg Veszprém megye aprófalvaiban már minden második lakás rendelkezik rácsatlakozással, a Baranya megyeieknek mindössze hatoda. A kisebb települések szennyvízelvezető-hálózatának kiépítése döntő részben az utóbbi két évtizedben történt. Az ezredfordulón a hat legtöbb aprófalvut magába foglaló megyéből ötben a kistelepülések lakásainak kevesebb, mint a tizede csatlakozott a szennyvízhálózatba (5. ábra).

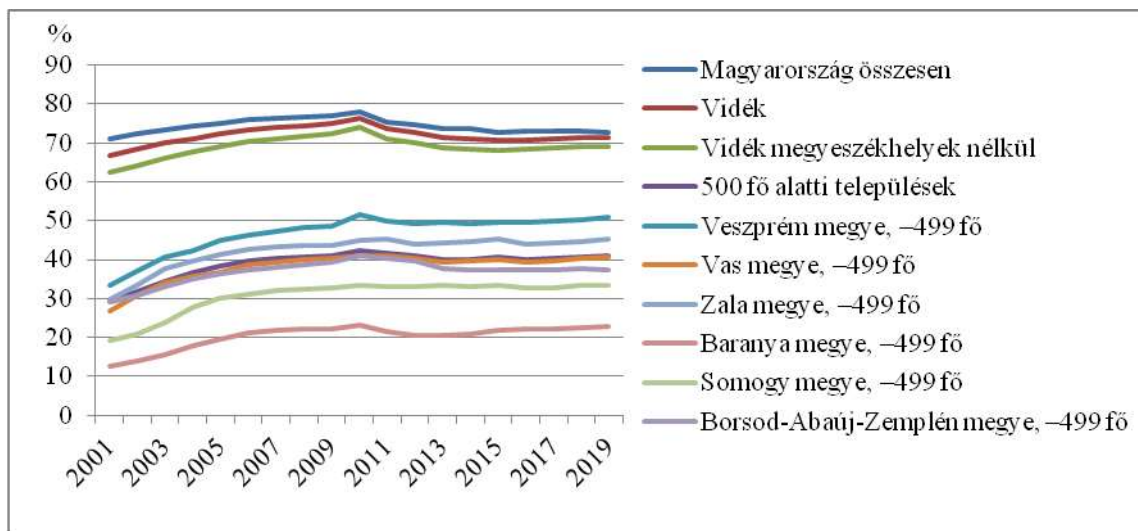
5. ábra: A közüemi szennyvízgyűjtő hálózatba bekapcsolt lakások aránya

Figure 5: Proportion of dwellings connected to the public sewerage network

Forrás: KSH T-STAR alapján saját számítás, szerkesztés

A gázhálózatba bekapcsolt lakások aránya (2019-ben országosan 72,8%) az előző mutatóktól eltérő trendet követ. A 2010-es évek elejéig emelkedett, azután néhány éven át mérséklődött, majd az utóbbi fél évtizedben stagnált (6. ábra). A kistelepüléseken szintén 2010-ben érte el a maximumát a vezetékes gázzal ellátott lakások aránya (42,4%), majd kismértékben csökkent (2019-re 41,0%-ra).

A félezer főnél alacsonyabb lakosságú helységek kiépítettsége (a mindössze 3 félezer fő alatti községgel bíró Fejér kivételével) valamennyi megyében elmarad a hazai és a vidéki átlagtól. Saját megyéjük ellátottsági színvonalát pedig csak a Komárom-Esztergomi törpefalvak haladják meg (köszönhetően a távfűtés nagyobb településeken való magas fokú elterjedtségének, és e miatt a gázhálózatba bekapcsolt megyei lakások relative alacsony arányának).

6. ábra: A vezetékes gázhálózatba bekapcsolt lakások aránya

Figure 6: Proportion of dwellings connected to the gas line network

Forrás: KSH T-STAR alapján saját számítás, szerkesztés

3.4. Kommunikációs infrastruktúra kiépítettsége az aprófalvakban

A kistelepülések telekommunikációs eszközökkel való ellátottsági szintje is elmarad az országos átlagtól.

Országosan 326, az aprófalvakban viszont mindössze 196 bekapcsolt vezetékes fővonal jutott 1000 lakosra 2019-ben. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kistelepüléseinek ellátottsága a legrosszabb. A jelentősebb kistelepülés állománnyal bíró megyék mindegyike országos alatti ellátottságú. Ez az elmaradás ráadásul fokozódik. 2000-ben még 278, 2010-ben pedig 221 telefonvonal jutott 1000 főre. A kábeltelevízió ellátottság terén jelentős a kistelepülések hátránya, ezer főre alig 127 előfizetés jutott, míg országosan 280. A kiépítettség Tolna kivételével elmarad az országos és a vidéki átlagtól, valamint az alacsonyabb népességszámú települések lemaradása mélyült az ezredfordulóhoz képest. A szélessávú internet előfizetők ezer lakosra jutó száma az utóbbi években, az aprófalvakban és országosan is egyaránt folyamatosan bővült. Az országos értéktől (327) elmarad az egyes megyék aprófalvainak (2019-ben 222 volt) ellátottsága, viszont a vidéki átlagot (301 előfizetés 1000 lakosonként) a 6 Pest megyei és a 3 Fejér megyei aprófaluk megközelíti, ill. meghaladja.

3.5. A saját empirikus vizsgálat eredményeinek ismertetése

A kérdőíves felmérés keretében rákérdeztem arra, mit tekintenek a polgármesterek településük legfontosabb problémájának. Országosan és a korábban említett hat aprófalvas megyében egyaránt az „Elöregedés (kedvezőtlen korszerkezet)” majd a „Munkahelyek hiánya” válaszlehetőséget jelölték meg (országosan a kitöltők 47% ill. 23%-a) legtöbbször. Az elöregedés mind a hat aprófalvas megyében a fő problémát jelenti. Az „Elvándorlás” és az „Infrastrukturális hiányosságok” opciót már lényegesen kevesebben jelölték meg (13–13%), a „Településen élő nemzetiségek integrációs nehézségei” és a „Magas munkanélküliség” mindössze néhány kérdőívben jelent meg fő nehézségként (utóbbi értékhez mindenképp hozzá kell tenni, hogy a felmérés a koronavírus-járvány előtt készült). Ezen utóbbi nehézségek öt megye (Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád, Somogy és Szabolcs-Szatmár-Bereg) törpefalvainál jelennek meg a válaszok között.

A kérdőív (1-től 5-ig tartó egész számokból álló skálán, valamint egy 0 – Nincs a településen lehetőség) mérte fel a polgármesterek véleményét településük infrastrukturális ellátottsági színvonaláról.

A hagyományos vonalas infrastruktúra elemeire vonatkozó kérdések viszonylag kedvező értékelést kaptak.

Az ivóvízellátás színvonalát (országosan) közel hasonlóknak ítélik meg a szennyvízhálózat kiépítettségével – válaszok átlaga: 4,18, ill. 4,16 –, melynél az energiahálózatok kiépítettsége/színvonala kedvezőbb értékű. A villamosenergia és a gázhálózat értékeléseinek átlaga: 4,36, valamint 4,35-nak adódott.

A vezetékes telefon és az internethálózat kiépítettségére adott válaszok átlaga kerekítve 4,0, és 3,6, a mobilinterneté 3,3.

A fenti mutatók mindegyikére igaz, hogy alacsonyabb népességszám jellemzően alacsonyabb színvonalú infrastruktúra állapotot jelez. Csak a villamosenergia és a szennyvízhálózatnál múlja alul az 500 fő alatti települések értékét egy-egy másik településkategória. Az elektromos hálózatnál a 2000–4999 fős helységek (4,33-os átlaggal), a szennyvíznél az 5000–9999 fősek (4,11-el) adják a minimum értéket.

A mutatók többségénél a 4-es lehetőséget (Jó) választották a legtöbbször. Kivételt a vezetékes gázellátás és a szennyvízhálózat értékelése képez. Előbbiben az 5-ös (Kiváló) minősítés gyakorisága (minimálisan, egy válasszal) megelőzi a 4-es kategóriát választókat, míg utóbbiban „Nincs a településen” lehetőség volt a leggyakoribb. A kitöltők mintegy ötöde nyilatkozott úgy, hogy településén nincs kiépítve a földgázhálózat. Minden második kitöltő helységében még nem adott a közüzemi szennyvízgyűjtő hálózatra való csatlakozás lehetősége.

4. Következtetések, javaslatok

A tanulmány célja az volt, hogy áttekintést nyújtson a hazai aprófalvak helyzetének alakulásáról. E településkör számos demográfiai problémával jellemezhető, például jelentős vándorlási veszteség, kedvezőtlen korszerkezet. A kutatásunk során megvizsgált, primer és szekunder adatgyűjtéssel nyert adatokból egyaránt azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a vonalas infrastruktúra kiépítettsége tekintetében jelentős előrelépés történt az utóbbi két évtizedben. Ez a fejlődés azonban térben és időben nem egyenletes, és az infrastruktúra egyes elemiben különböző mértékű. A jelentős

fejlesztések ellenére az alacsonyabb lélekszámú helységek helyzete továbbra is kedvezőtlenebb nemcsak az országostól, és a vidéki átlagtól, de saját megyéjük átlagától is. A kommunális ellátottság elemei között az ezredforduló után a közüzemi szennyvízgyűjtő hálózatba bekapcsolt lakások arányában mutatkozott a legnagyobb mértékű előrelépés. A szennyvízhálózat bővülése az aprófalvakban napjainkban is tart, míg a vezetékes ivóvíz és a földgázhálózatba bekapcsolt lakások aránya a 2010-es években már lényegében stagnált.

Összefoglalás

A saját felmérésem eredményei hasonló képet mutatnak a hivatalos statisztikai adatokkal. Az aprófalvak fejlettsége a rendszerváltás utáni folyamatok – jelentős infrastruktúra fejlesztések – ellenére elmarad a hazai átlagtól. Demográfiai adottságaik kedvezőtlenek. Ezek mögött jelentős területi különbségek is húzódnak, mert míg Veszprém, Vas és Zala aprófalvainak helyzete viszonylag kedvezőnek mondható, Baranya, Somogy és Borsod-Abaúj-Zemplén hasonló méretű helységei szinte minden mutató vonatkozásában hátrányos helyzetűnek tekinthetők. A hivatalos statisztikai adatokból nyerhető információkat megerősítik a polgármesteri vélemények, mely szerint a kistelepülési vezetők közel fele szerint az elöregedés jelenti helyben a legnagyobb nehézséget, valamint véleményük által igazolást nyert a településkör infrastrukturális elmaradottsága is.

Felhasznált irodalom

- Bakos N. – Hidas Zs. – Kezán A. (2011): Területi különbségek Magyarországon – A főbb társadalmi és gazdasági folyamatok az ezredforduló után. Területi statisztika. 14. (51.) évf. 4. sz. pp. 335-357
- Czakó K. et al. (2013) A mérhető hatékonyság vizsgálata a helyi kommunális szolgáltatásoknál. Területi Statisztika, 53. évf. 6. sz. pp. 551-562
- Farkas J. Zs. – Kovács A. D. (2018): Kritikai észrevételek a magyar vidékfejlesztésről a vidékfeldrajz szempontjából. Területi Statisztika, 58. évf. 1. sz. pp. 57-83
- Kovács Z. (2015): Népeesség - és településfeldrajz, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 239 p.
- Köszegfalvi Gy. (2014): A magyarországi község-hálózat a 2011-es népszámlálás adatainak tükrében. Területi Statisztika, 54. évf. 3. sz. pp. 271-288
- Köszegfalvi Gy. – Tóth J. (2002) Általános településfeldrajz. In (Tóth József szerk.) Általános társadalomfeldrajz I., Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 423-484 pp.
- KSH (1977): Országos és megyei összefoglaló adatok – településhálózat II. kötet. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 310 p. ISBN 963 340 147 X
- KSH (1980): Országos és megyei összefoglaló adatok 1970-1978 – településhálózat IV. kötet. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 327 p. ISBN 963 340 278 6
- KSH (1981): A területfejlesztés eredményei az V. ötéves terv időszakában. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 55. p.
- KSH (2000): Törpefalvak a településrendszerben. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 92. p. ISBN 963 215 347 2
- Pirisi G. (2009): Város vagy nem város? Dilemmák a formális és a funkcionális városfogalom kettőssége kapcsán. Területi statisztika. 12. (49.) évf. 2. sz. pp. 129-136
- 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járáások besorolásáról, 2021. 05. 05.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400290.kor>
- Térport, A települések osztályozási szempontjai, Lechner Nonprofit Kft., 2021, 2021. 05. 05.
<http://www.terport.hu/telepulesek/telepulestipusok>
- Központi Statisztikai Hivatal Tájékoztatói adatbázis, Településstatisztikai Adatbázisrendszer (T-STAR), 2021, 2021. 02. 05.
<http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/index.jsp>